

## Розділ 4

# УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

### 4.1. Розбудова спеціальних форм організації інноваційної діяльності для забезпечення структурних перетворень

Подолання наслідків війни та підвищення ефективності економіки в Україні потребує широкого застосування спеціальних організаційних форм, що забезпечать прискорення структурних перетворень на основі пріоритетного розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Такими інноваційно орієнтованими організаційними формами є наукові, індустріальні, технологічні парки і кластери. Вони добре себе зарекомендували в світовій практиці й успішно функціонують у багатьох розвинених країнах і країнах, що стали новими індустріальними лідерами світу. Серед них варто назвати такі країни, як Бельгія, Бразилія, Велика Британія, Ізраїль, Індія, Італія, Китай, Малайзія, США, Таїланд, Японія, Франція, Швейцарія.

На території одного з найперших і найвідоміших у світі **наукових парків** – Кремнієвої долини (США) зосереджено понад 20 найбільших світових високотехнологічних компаній з виробництва комп'ютерів та їх складових, а також приладів мобільного зв'язку, біотехнологій тощо – серед яких Apple, Cisco, 3Com, Google, Sun, Yahoo та ін. Іншим прикладом є науковий парк «Шосе – 128» (США), який спеціалізується на розвитку електронної промисловості. На території наукового парку функціонує 4000 підприємств, а чисельність працівників становить 250 тис. осіб. Реалізація проектів підтримується державними програмами «Вибір на користь конкурентоспроможності», а також «Федеральне партнерство розширення виробництва», основною метою яких є поширення високих технологій у традиційних галузях промисловості. Ще одним прикладом є діяльність «Трикутного дослідного парку» (США), на території якого зосереджено 40 підприємств, а чисельність працюючих становить 27 тис. осіб. У рамках наукового парку діють п'ять видів податкових пільг, які сприяють промислового зростанню, а також 14 видів допомоги промисловим підприємствам

(проведення ННТР, навчання і перекваліфікація персоналу, придбання модернізованого обладнання тощо).

Повчальним для України буде також досвід діяльності наукового парку «Чжунгуаньцунь» у КНР, де зосереджено понад 8 тис. підприємств («Шанді», «Юнфен», а також «Фентаюань», «Чанпіньюань», «Ічжуань» та ін.), понад 50% з яких розвиваються у сфері електроніки.

Країни світу приділяють значну увагу функціонуванню наукових парків, оскільки їх діяльність ефективно забезпечує перетворення результатів науково-технічних робіт у нові конкурентоспроможні товари та послуги, на їх платформі готують висококваліфікованих фахівців для інноваційної діяльності, створюються малі та середні інноваційні підприємства, діяльність парків скорочує інноваційний цикл від ідеї до товару і т.ін. Позитивний міжнародний досвід функціонування наукових парків може бути використано в Україні з урахуванням національних особливостей та з огляду на необхідність відновлення країни після війни.

За даними Міністерства освіти і науки України, до 24 лютого 2022 р. на території України функціонувало 36 наукових парків. На жаль, частина їх постраждала внаслідок повномасштабної воєнної агресії РФ проти України, що окреслило нові проблеми, які потребуватимуть термінового вирішення у частині:

- дослідження наслідків воєнних дій для розвитку наукових парків України;
- визначення основних завдань із повоєнного відновлення діяльності наукових парків України;
- пошуку фінансових можливостей для функціонування наукових парків;
- здійснення сценарного оцінювання траєкторій розвитку наукових парків України на коротко- та середньострокову перспективу;
- вдосконалення договірно-правових відносин у частині регулювання питань використання земельних ділянок державної та комунальної власності, на яких можуть бути створені наукові парки;
- визначення переліку пріоритетних видів економічної діяльності, які доцільно впроваджувати в межах наукового парку;
- вдосконалення норм чинного законодавства, зокрема в частині визначення оптимальних форм стимулювання залучення інвестицій, необхідних для облаштування наукових парків шляхом звільнення від сплати ввізного мита на обладнання, устаткування та комплектуючих матеріалів до них та ін.

Такі кроки вимагають пошуку оптимальної моделі функціонування наукових парків в Україні. При визначенні особливостей світового досвіду розвитку наукових парків ми дійшли висновку, що існує декілька моделей їх функціонування, серед яких:

– американська, в основу якої покладено механізм державного фінансування та використання інвестицій юридичних осіб; нововведення розробляються до стадії технічного прототипу; застосовується незначна орендна плата за землю, споруди, доступ до лабораторного обладнання та послуг. За такою моделлю функціонують наукові парки, створені у США та Великій Британії;

– японська – наукові парки створено за рахунок залучення коштів держави; вони розташовані у великих містах,; на території наукового парку зосереджено науково-промислові комплекси, університети, науково-дослідні інститути; є розвинена культурна, рекреаційна та транспортна інфраструктура. Така модель наукових парків функціонує на території Японії;

– змішана – поєднує особливості розвитку наукових парків за американською та японською моделями. Така модель характерна на території Франції.

Процес формування наукових парків в Україні – як у мирний, так і у воєнний часи, – характеризується проявом двох фаз: інституціональної, під час якої створюються господарська та дослідницька інфраструктура; та підприємницької – через декілька років після інституційної фази, коли розпочинається господарська діяльність. Остання фаза вирізняється економічним зростанням функціонування наукового парку – створюються нові робочі місця, виникають інкубатори бізнесу та дрібні інноваційні компанії, починають функціонувати консультативні та обслуговуючі організації.

До основних джерел фінансування діяльності наукового парку належать: кошти статутного фонду та інших джерел наукового парку, зокрема фінансові надходження від діяльності наукового парку; інвестиції, надані науковому парку; благодійні внески для розвитку наукового парку та забезпечення реалізації проєктів наукового парку; кошти державного та місцевого бюджетів; кошти замовників; інші надходження, не заборонені законодавством будь-якої країни.

Україна немає значних фінансових можливостей для повноцінного забезпечення функціонування наукових парків, особливо враховуючи те, що відновлення інноваційної інфраструктури має здійснюватися у максимально стислі строки. У вирішенні цього завдання Україна розраховує на технологічну та фінансову міжнародну підтримку. Вже на

цей час чимало країн (зокрема, США, Франція, Італія, Португалія, Німеччина, Фінляндія, Туреччина та ін.) виявили готовність взяти участь у відновленні зруйнованих знакових об'єктів у містах та містечках України<sup>209</sup>. Крім того, 5 травня 2022 р. в ЄС було створено Трастовий Фонд солідарності з Україною, який має стати інструментом мобілізації коштів для відновлення України, зокрема й заморожених та конфіскованих активів російської та білоруської еліти та олігархів<sup>210</sup>.

До війни створення та розвиток наукових парків в Україні відбувався переважно на основі використання коштів з державного та місцевого бюджетів. Їх частка серед джерел фінансування парків становила в середньому 60%. В інших країнах державні кошти також становлять значну частку, наприклад, у Великій Британії – 62%, в Німеччині – 78%, у Франції – 74%, в Нідерландах – близько 70%, у Бельгії – близько 100%

Іншою складовою інноваційної інфраструктури є **кластери**. Як свідчить міжнародний досвід, в останні десятиліття відбувається активне формування кластерів. Значна їх кількість функціонує у США – 380 од., Італії – 206, Великій Британії – 168, Польщі – 161, Індії – 106, Франції – 96, Україні – понад 50 од., Данії – 34, Німеччині – 32, Нідерландах – 20, Фінляндії – 9 од.

У розвитку вітчизняних та іноземних кластерів можна виділити дві групи особливостей. До першої групи належать: конкурентні позиції на міжнародних/регіональних ринках, високий ступінь експортного потенціалу учасників кластера; конкурентні переваги для розвитку кластера (вигідне географічне положення; доступ до ресурсів (сировинні, трудові, фінансові тощо); наявність розвиненої інфраструктури; наявність учасників у процесі кластерної взаємодії, зокрема на основі використання механізмів субконтрактації, партнерства підприємств з освітніми та дослідницькими організаціями. До другої групи відносять наявність у регіоні конкурентних підприємств та переваг розвитку кластера; лідерство приватного сектора; залучення учасників кластерів та взаємодіючих інститутів; географічна концентрація і близькість до населених пунктів; орієнтація продукції кластера на експорт; широкий набір учасників і наявність «критичної маси»; наявність взаємозв'язків та взаємодії між учасниками кластерів; процеси

<sup>209</sup> Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$ 114,5 млрд. URL: <https://www.kse.ua/ua/aboutthe-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zroslo-do-114-5-mlrd/?fbclid=IwAR1w2o4E2WQX2R4UMbsy3zcJEAJrKmm4-K80PsSqVcANUankPF30hH0FYI> (дата звернення – 10.10.2022).

<sup>210</sup> Кузнецова Л.І. Траєкторії розвитку основних видів економічної діяльності України у повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 43. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua>

конкуренції всередині кластера; інноваційна спрямованість кластера; гнучкість складу і структури інституту; відкритість кластера як системи.

Кластери загалом можна класифікувати за такими ознаками, як: територіальне охоплення; стадія розвитку; наявність і ступінь розвитку елементів кластерної структури; ступінь новизни продукції, що виробляється; розміри; галузева приналежність; відмінності в структурі взаємозв'язків; ступінь інноваційності; роль у системі обміну та використання знань; рівень агрегації учасників кластера; співорганізація практико-орієнтованої фундаментальної науки; проєктно-конструкторські розробки та інноваційна промисловість; галузі підприємств – учасників кластера.

Згідно з існуючою типологією в зарубіжних країнах вирізняють кластери за активністю: «неактивні» (виконання освітньої функції, можливості якої використовуються частково); «потенційні» (прояв ключових характеристик, спостерігається недостатність виробничих ресурсів, брак «критичної маси»); «працюючі» (випускають значну кількість продукції та працюють індивідуально).

Також існують інші підходи до поділу кластерів, в основу яких покладено особливості технологічних параметрів: індустриальні (виробництво традиційних товарів); інноваційні або інтелектуальні (переважає частка інноваційної продукції кластера, а також сформована інноваційна інфраструктура).

Учасниками створення та функціонування кластера є: підприємства, які розвивають пріоритетні види економічної діяльності; фірми – постачальники товарів/послуг для профільних підприємств; підприємства, що займаються обслуговуванням галузей загального користування; організації ринкової інфраструктури; некомерційні та громадські організації, об'єднання підприємців, торгово-промислові палати; науково-дослідні та освітні організації; організації інноваційної інфраструктури, інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва; центри та агентства з розвитку підприємництва, регіонального та муніципального розвитку, залучення інвестицій, агентства з підтримки експорту товарів, державні та муніципальні фонди підтримки підприємництва, фонди сприяння кредитуванню тощо.

Створення кластера можливе за одним із таких сценаріїв: «знизу вгору» (окремі проєкти і програми, інтегруючі потенційні учасники кластера); «зверху вниз» (створення дорадчих органів та органів моніторингу, стратегії розвитку кластера); змішаним (що поєднує перші два). На відміну від розвинених країн в Україні у довоєнний період кластери розвивалися переважно за першим сценарієм.



Серед інструментів підтримки створення та розвитку кластерів, які широко використовуються у світі, є: законодавче забезпечення захисту прав інтелектуальної власності та авторських прав; спрощення процедури оподаткування для підприємств (Японія); надання позик, у тому числі без виплати відсотків (Швеція); цільові дотації на науково-дослідні розробки (майже у всіх розвинених країнах); створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Велика Британія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Швейцарія); надання безоплатних позичок, які досягають 50% витрат на впровадження нововведень (Німеччина); зниження ставки державного податку для індивідуальних винахідників і надання податкових пільг (Австрія, Німеччина, США, Японія), створення інфраструктури та економічного страхування (Японія); пряме фінансування (50% витрат на створення нової продукції та технологій у США і Франції); відстрочка сплати або звільнення від податку в разі, якщо винахід стосується енергоефективності (Австрія); безкоштовне ведення діловодства за заявками від індивідуальних винахідників, надання безкоштовних послуг патентних повірених, звільнення від сплати податку (Німеччина, Нідерланди), запровадження державних програм щодо зниження ризиків і відшкодування ризикових збитків (Японія); програми пошуку і залучення іноземних фахівців (Австралія, США, Японія).

З огляду на високу ефективність кластерів держава в Україні повинна їх застосовувати як свої ключові інструменти підтримання та відновлення економіки у воєнний та повоєнний періоди, оскільки це сприятиме:

- здійсненню структурної перебудови реального сектора економіки за рахунок розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв;

- посиленню інноваційної активності промислових підприємств за рахунок кооперації між науково-дослідним та виробничим сектором, розвитку державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, залучення висококваліфікованих кадрів, розвитку аутсорсінгу та ін.;

- розвитку міжрегіональних зв'язків у напрямі створення та функціонування кластерів, усуненню диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів;

- підвищенню конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіону;

- забезпеченню високого рівня якості життя населення та ін.

До основних завдань, які необхідно вирішити у частині функціонування кластерів в Україні у воєнний період, слід віднести:

- вивчення наслідків воєнних дій для розвитку кластерів в Україні;

– здійснення пошуку фінансових можливостей, особливо враховуючи те, що відновлення інфраструктури має здійснюватися у максимально стислі строки;

– створення та розвиток кластерів (розроблення нормативно-правової бази щодо створення та функціонування кластерів, зокрема визначення на законодавчому рівні понять «кластер», «кластерна політика», «кластеризація»; створення та реалізація державних програм сприяння розвитку кластерів; створення в Україні Реєстру кластерів);

– розвиток кластерних зв'язків та мережевого співробітництва (залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетні види економічної діяльності; формування і просування кластерних ініціатив; розвиток людського капіталу та вирішення гуманітарних проблем; економічна освіта суб'єктів кластера та спеціалістів навчальних закладів; фінансування спільних наукових досліджень; створення інформаційного поля для суб'єктів кластера; розміщення державного замовлення на продукцію, що виробляють підприємства на території кластера; контроль якості продукції та послуг, які постачаються виробниками кластера в рамках програми державних закупівель; створення інфраструктурного забезпечення кластерних зв'язків; взаємодія місцевих органів влади з суб'єктами кластера; трансфер технологій у кластері та ін.);

– розвиток та формування видів промислової діяльності з високою доданою вартістю (визначення пріоритетних секторів промисловості; створення кластерних об'єднань та інших форм організації інноваційної діяльності; підготовка та надання пропозицій щодо запровадження пільгового режиму оподаткування для підприємств, які виробляють високотехнологічну та інноваційну продукцію за рахунок власних інвестиційних ресурсів, шляхом внесення відповідних змін до Податкового кодексу України);

– розробка моделей використання механізму державно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розвитку кластерів, перш за все забезпечення території необхідною інфраструктурою;

– законодавче визначення механізму створення транскордонних кластерів, які можуть стати дієвим механізмом прискорення євроінтеграційних процесів та повоєнного відновлення економіки України. Зокрема, укладання на рівні урядів країн-учасниць двосторонніх угод про створення транскордонних кластерів, узгодження стратегій та планів розвитку національних частин транскордонних кластерів. Досвід функціонування таких структур в окремих прикордонних регіонах ЄС свідчить про їх позитивний вплив на соціально-економічний розвиток та міжнародне співробітництво

країн-учасниць, стимулювання ділової активності, надходження інвестицій та вирішення проблем зайнятості на прикордонних територіях.

В умовах війни, як і в мирний період, важливим питанням для України є **розвиток індустріальних парків**. На відміну від України, де функціонує 52 індустріальних парки (ІП)<sup>211</sup>, у США їх нараховується понад 400 од., у Туреччині – 263, у Німеччині – понад 200, в Угорщині – понад 200, у В'єтнамі – 200, в Єгипті – 119, у Греції – 100, у Чехії – близько 100, в Польщі – понад 60, у Китаї – 54 од.

Аналізуючи особливості діяльності міжнародних та вітчизняних індустріальних парків, можна зробити висновки про те, що:

- цілі їх створення в різних країнах визначаються пріоритетністю завдань, що стоять перед тією чи іншою державою/регіоном;
- створюючи індустріальний парк, необхідно враховувати такі підходи: «Від майданчика» – наявна земельна ділянка, на території якої необхідно розмістити промислове виробництво; «Від завдання» – необхідно вибрати майданчик для розміщення спеціалізованого виробництва та розмістити на ньому індустріальний парк;
- характерними рисами формування і розвитку ІП є: розташування поблизу населеного пункту, наявність великих транспортних вузлів, розроблення єдиної концепції розвитку комплексу, надання сучасних комунікаційних послуг;
- індустріальний парк має чіткі галузеві пріоритети, пов'язані з історичним розвитком регіону, а також орієнтується на його інвестиційну привабливість;
- ініціаторами створення індустріальних парків є: державні органи з розвитку економіки, керуючі компанії, власники об'єктів промислової нерухомості та земельних ділянок промислового призначення, університети;
- у світовій практиці функціонують схеми створення індустріального парку: викуп у існуючого підприємства земельної ділянки та будівель, надання їх в оренду тому ж або новому підприємству в наявному вигляді чи після реконструкції, розвитку та розширення території для нових користувачів; придбання земельної ділянки та будівництво споруди для конкретного підприємства під гарантію довгострокової оренди, зокрема «будівництво під зобов'язання»; проєктування та будівництво індустріального парку, пошук орендарів або покупців для підготовлених ділянок та будівель;

---

<sup>211</sup> Індустріальні парки в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiVUkraini>



– у більшості індустріальних парків є власна професійна керуюча компанія, яка займається пошуком та залученням інвесторів (Польща, Словаччина, Угорщина);

– вирізняють дві моделі державного сприяння створенню та розвитку індустріальних парків – азіатську (держава може надати землю під проєкт, запропонувати стимули для залучення робочої сили, а також сприяти залученню міжнародного фінансування для розвитку інфраструктури; удосконаленням та іншими питаннями щодо створення індустріального парку займаються приватні компанії) та американську (громадські агентства розвитку відповідальні за більшість індустріальних парків, що розміщують виробництво; проєкт створення індустріальних парків фінансується переважно за рахунок реалізації державних та міжнародних програм розвитку).

Як свідчить міжнародний досвід, ініціатором створення індустріального парку є держава, приватні інвестори, органи місцевої влади тощо. З метою облаштування території індустріального парку та його подальшого обслуговування створюється окрема юридична особа (керуюча компанія) – у Великій Британії, Афганістані, Казахстані, Литві, Молдові та ін. У таких країнах, як Словаччина, Польща, Угорщина, практикується створення індустріального парку муніципалітетом. В Україні індустріальні парки створюються приватними інвесторами та органами місцевої влади.

Статус індустріального парку може бути наданий певній території за таких умов: земля належить чи орендується керуючою компанією, яка розробляє план розвитку відповідної території; присутня інженерна інфраструктура, а керуюча компанія сприяє резидентам у процесі підключення до комунікацій, забезпечує охорону території, пожежну безпеку тощо; керуюча компанія допомагає резидентам організувати власний бізнес, володіючи деякими повноваженнями щодо розміщення об'єктів у межах індустріального парку, виступаючи посередником між інвестором та регіональною адміністрацією; керуюча компанія надає інвесторам перелік ділових послуг (секретарські, кур'єрські, логістичні, бухгалтерські, з пошуку персоналу та ін.).

Узагальнюючи міжнародний досвід створення та розвитку індустріальних парків, виділяють декілька форм державної підтримки:

– співфінансування інвестиційних проєктів (частково держава бере на себе зобов'язання щодо фінансування проєкту створення та розвитку індустріального парку, застосовуючи різноманітні способи фінансової підтримки;

– опосередковане зменшення витрат інвесторів, крім обслуговування індустріального парку (держава здійснює підготовку висококваліфіко-

ваних кадрів, забезпечує охорону промислових об'єктів, частково здійснює соціальне страхування, надає пільговий доступ до транспортної інфраструктури тощо);

– надання податкових пільг (державна надає окремі податкові пільги на постійній основі, знижено податкові ставки, надаються податкові канікули, насамперед щодо податків на прибуток та майно, у тому числі на нерухомість, інвестиційний податковий кредит, застосовуються прискорений метод амортизації, амортизаційна премія, звільнення від сплати ПДВ та мита для обладнання, що не виробляється в країні).

Створення і розвиток індустріальних парків, як свідчить міжнародний досвід, активізує інвестиційну діяльність, зумовлює збільшення обсягів прямих інвестицій, стимулює розвиток реального сектора економіки, сприяє створенню нових високотехнологічних виробництв і робочих місць та збільшенню обсягів та асортименту випуску експортоорієнтованої продукції.

Створення індустріальних парків в умовах повномасштабної воєнної агресії РФ є новим етапом у застосуванні організаційно-економічних механізмів стимулювання інвестиційної діяльності.

Ще однією зі складових інноваційної інфраструктури є **розвиток технологічних парків**, яких у світі нараховується понад 700 од. Найбільше технологічних парків зосереджено в США – 140, у Китаї – понад 50, у Франції – понад 50, в Японії – близько 50, у Великій Британії – 46, у Фінляндії – 17, у Швеції – 16. В Україні їх налічується 16. Для багатьох країн технологічні парки стали складовою політики стимулювання розвитку високих технологій та формування інноваційної економіки (Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань).

Найбільша частка технопарків розташована у великих містах (73%), а незначна – поблизу міст (27%). Це міста з населенням понад 1 млн осіб (43%), середні міста з чисельністю населення 700 тис. осіб (18%) та міста, в яких зосереджено до 500 тис. осіб (39%). Виняток становлять технопарки Європи, які створюють у невеликих містах (53%) поза університетськими кампусами чи на їх території. Такий технопарк може займати територію від 200 тис. кв. м до 1 млн кв. м.

Основною метою діяльності технопарків є: проведення наукових досліджень, розробка технологій і комерціалізація їх результатів; створення технологічних виробництв; стимулювання інтеграції національної економіки в систему світового господарства; підготовка висококваліфікованих кадрів та ін.

До основних функцій діяльності технопарку слід віднести:

- проведення наукових та науково-технічних робіт;
- підтримка малих інноваційних підприємств;
- створення та розвиток сучасної інфраструктури технопарку, кооперація з іншими організаційними формами господарювання;
- ефективне використання та розвиток науково-технічного потенціалу НДІ, ВНЗ та промисловості;
- створення нових високопродуктивних робочих місць;
- ефективне використання людського потенціалу технопаркових структур.

У міжнародній практиці вирізняють підвиди технопарків за такими ознаками.

*Дослідницький парк* – здійснює неприбутковий, фундаментально-прикладний науковий трансфер. Проєкти та розробки мають прикладне значення на довгострокову перспективу – понад 10 років. Визначальною умовою щодо створення та розвитку технопарку є надання державної підтримки.

*Науково-технологічний парк* – здійснює прибутковий / неприбутковий прикладний науково-експериментальний трансфер. Період, починаючи зі стадії прикладних ННТР до стадії виробництва нового продукту триває понад п'ять років. Застосовується паритетна форма підтримки з боку держави та бізнесу.

*Промислово-технологічний парк* здійснює прибуткову діяльність, сутність якої полягає у тимчасовому використанні площ, приміщень та обладнання для організації технологічного виробництва.

Технопарки можуть спеціалізуватися на розвитку однієї галузі (спеціалізовані технопарки) чи багатьох галузей (загальні технопарки), а також розвивати декілька галузей спеціалізації (напівспеціальні технопарки) одночасно. Їх галузева структура представлена такими напрямками, як проведення досліджень у сфері технологій; надання інформаційних послуг; розвиток високотехнологічної промисловості, торгівлі високотехнологічними товарами, технологіями у сфері освоєння космосу та океану; виробництво нових матеріалів; підготовка висококваліфікованих наукових кадрів.

При оцінці діяльності технологічних парків необхідно брати до уваги такі їх характеристики, як: територіальне розташування, розташування залежно від чисельності населення міста, розташування по відношенню до університету, загальна площа, яку займає технологічний парк, зелені зони, забудована площа (загальна площа усіх приміщень, які розташовані у технопарку), чисельність компаній, розташованих у технопарку, кількість

створених нових робочих місць і збережених існуючих, базові та допоміжні послуги, напрями діяльності, структура власності підприємств, розташованих у технопарку та ін.

Ініціаторами створення технопарків можуть бути: вищий навчальний заклад (університет), державна лабораторія чи інститут, науково-дослідний підрозділ організації державного чи приватного сектора (країни Європи), а також спеціально створений комітет, який здійснює підготовку проєктів з розвитку регіону (Туреччина). Найпоширеніший варіант створення технопарків традиційно пов'язаний з діяльністю університетів, які є не лише навчальними закладами, а й провідними центрами розвитку фундаментальної та прикладної науки. Такий механізм створення технопарків застосовується і в Україні.

Для управління технопарком створюється спеціальний орган управління, функції якого полягають у: визначенні функціональної структури технопарку; залученні нових організацій до технопаркової діяльності; наданні земельних ділянок для нових організацій під забудову на території технопарку або розміщенні нових організацій у наявних приміщеннях; здійсненні контролю за відповідністю діяльності організацій завданням функціонування технопарку, а в разі невідповідності профілю технопарку – виведення за його межі; створення венчурних організацій та фондів у межах технопарку тощо. Організаційно-правові форми варіюються, однак держава обов'язково бере участь у процесі управління технопарком.

Резидентам технопарку надають послуги з консультаційної підтримки, з комерціалізації проєктів; доступ до високотехнологічного обладнання і лабораторій; додаткові послуги (рекламні, медичні, страхові та ін.).

До основних форм державної підтримки технопарків в економічно розвинених країнах необхідно віднести: планування і створення програм розвитку технопарку (реалізація державних програм); участь в управлінні технопарком; створення інфраструктури технопарку за підтримки з боку держави, місцевих органів управління, шляхом залучення прямих інвестицій з бюджету, створення пільгових умов для приватних організацій, які беруть участь у формуванні інфраструктури технопарку (земельні ділянки технопарку можуть надаватися як на правах власності, так і в оренду; податкове стимулювання діяльності малих інноваційних підприємств; надання митних преференцій для організацій технопарку: звільнення від імпортного податку на розробку ННТР приладів та обладнання, які неможливо придбати на внутрішньому ринку, а також не стягується податок з імпортованої сировини і матеріалів, необхідних для випуску експортної продукції чи експортних операцій; інші заходи стимулювання підприємств

в інноваційній сфері діяльності та інвесторів: пряме фінансування у вигляді субсидій, позик, дотацій – до 50% витрат на створення нової продукції і технологій; надання позики, у тому числі без виплати відсотків, та ін.

В Україні окремі законодавчі акти визначають правові, економічні та організаційні засади функціонування технологічних парків. Зокрема, Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» №991-XI від 16.07.1999 р. було визначено правові, економічні засади функціонування технологічних парків за рахунок уведення на їх території спеціального режиму інноваційної діяльності.

У 2005 р. деякі найважливіші статті законів, що регулювали діяльність технопарків, було скасовано. Згодом часткове відновлення системи преференцій спостерігається за такими позиціями, як: звільнення від податку на прибуток; звільнення від сплати ввізного мита; кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов'язковому продажу; розрахунки за експортно-імпортними операціями проводяться у строк до 150 календарних днів.

Досвід зарубіжних країн у напрямі створення та розвитку однієї зі складових інноваційної інфраструктури – технопарків – в Україні необхідно використовувати, адже це сприятиме: активізації наукоємного виробництва та поширенню нових технологій; економічному зростанню слаборозвинутих регіонів (старопромислових регіонів) та відновленню регіонів, які зазнали значних руйнувань внаслідок воєнної агресії в Україні; виникненню нових урбанізованих територій і науково-технічних агломерацій; інтернаціоналізації економіки; створенню нових робочих місць; розвитку соціальної інфраструктури та підвищенню рівня якості життя населення у воєнний та повоєнний періоди.

Розвиток технопарків в Україні має не лише позитивні аспекти, а й ризики у частині:

- планування розвитку технопаркових структур (недостатньо обґрунтовано мету, завдання та функції їх діяльності; відсутність стратегічного планування (плану дій на перспективу); недостатня оцінка ролі та господарського значення технопарків);

- організації діяльності технопаркових структур (недосконала нормативно-правова база і методичне забезпечення функціонування технопарків; відсутність системності взаємодії органів управління на національному та місцевому рівнях; недосконала система доступу до інформаційно-технологічних ресурсів);

- мотивації діяльності (недосконала система стимулювання праці висококваліфікованих спеціалістів; зменшення статусу та престижу вчених,



недосконала система одержання/збереження авторського права; відсутність умов та стимулів щодо техніко-технологічного оновлення виробництва; неефективна система фінансування фундаментальних та прикладних досліджень) технопаркових структур;

– державного контролю щодо створення та розвитку технопаркових структур (відсутність систематичного здійснення моніторингу технопарків з метою виявлення відповідності їх діяльності до поставленої мети та завдань; недосконала методична база з оцінки ефективної діяльності технопарків).

Наразі ситуація в технопарках України є вкрай складною. Тому, на нашу думку, необхідно невідкладно вжити таких заходів:

– оцінити в повоєнний період наслідки скорочення діяльності технологічних парків через воєнні дії, оскільки наразі це досить складно головним чином через те, що конфлікт продовжується і господарська система країни щодня зазнає нових втрат;

– розробити поетапний план дій щодо відновлення функціонування технологічних парків на короткостроковий і середньостроковий повоєнний періоди;

– надати державну та донорську фінансову підтримку для розвитку технопарків, оновлення матеріально-технічної бази, зокрема: кошти, що виділятимуться в рамках Європейського плану для України<sup>212</sup>; допомога, інвестиції, пільгові кредити (США); двостороння допомога на рівні країн у формі грантів, кредитних гарантій, кредитів тощо для відбудови певних об'єктів інфраструктури; допомога міжнародних інституцій (Світового банку та ЄБРР, Міжнародного валютного фонду (МВФ)<sup>213</sup>;

– внести зміни до чинного Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків» та впровадити такі заходи державної підтримки розвитку технопарків, як: звільнення від податків на прибуток та додану вартість з обігу від реалізації товарів; звільнення від сплати ввізного мита; звільнення від сплати ПДВ при імпорті товарів; звільнення коштів від реалізації продукції, отриманих в іноземній валюті, від обов'язкового продажу; проведення розрахунків за експортно-імпортними операціями, зокрема матеріалів (строк до 180 календарних днів), нових устаткування, обладнання та комплектуючих (720 календарних днів); прискорену амортизацію основних фондів; фінансової

---

<sup>212</sup> «План Маршалла» для України цілком реальний і може бути вже зовсім скоро реалізований. URL: <https://censor.net/ua/p3054570>. <https://censor.net/ua/p3054570>

<sup>213</sup> Данилишин Б. Витиснути максимум з Росії та залучити кошти партнерів. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/13/685656/index.amp>

підтримки: повне або часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування; повна або часткова компенсація відсотків;

– посилення кадрового потенціалу (зростання чисельності підготовлених технологічних менеджерів, підготовка на замовлення технопарків високоспеціалізованих фахівців, підвищення кваліфікації зайнятих у сфері виробництва наукомісткої продукції і високих технологій та ін.) у сфері функціонування технопарків;

– розроблення ефективного механізму взаємодії у системі «наука – бізнес – влада», у тому числі через систему електронного урядування та створення спеціалізованих онлайн-сервісів;

– інтернаціоналізація вітчизняних технопарків та їх включення до глобальних інноваційних мереж шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу технологій та розвитку співробітництва з іноземними технопарками;

– здійснення досліджень стосовно перспектив розвитку технопарків, розроблення на їх основі програм та систем оцінювання результатів їх функціонування та ін.

Вирішення зазначених вище проблем, що постали перед спеціальними формами організації інноваційної діяльності в Україні, допоможе не лише зберегти їх, а й суттєво задіяти їх потенціал для стимулювання науково-інноваційної діяльності та прискорення структурних трансформацій у воєнні та повоєнні часи.

#### **4.2. Переваги і недоліки захисту прав інтелектуальної власності та комерціалізації результатів досліджень з позиції активізації структурних процесів**

Вважається, що захист прав інтелектуальної власності може як стимулювати інноваційну діяльність, так і її стримувати. Сучасна система охорони інтелектуальної власності сприяє захисту об'єктів права інтелектуальної власності на всіх стадіях розробки нового продукту. При цьому продукт інтелектуальної власності не відчужується, а поширюється, тобто, залишаючись приналежністю свого творця, він стає предметом володіння, використання та розпорядження іншими суб'єктами.

Основні тенденції у сфері охорони інтелектуальної власності, що спостерігаються в останні роки, можна сформулювати так: розширення переліку об'єктів права інтелектуальної власності та виникнення нетрадиційних сфер їх застосування; посилення захисту інтелектуальної власності у міждержавних відносинах; впровадження більш жорстких покарань за